

İktisadi Kriz Karşısında ‘Sürdürülebilir’ Refah Devleti

Sustainable Welfare State in View of Economic Crisis

İrfan KALAYCI

Doç. Dr., İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü,

Temmuz 2014, Cilt 4, Sayı 2, Sayfa 89-119
June 2014, Volume 4, Number 2, Page 89-119

P-ISSN: 2146 - 4839

E-ISSN: 2148-483X

2014/2

www.sgd.sgk.gov.tr

e-posta: sgd@sgk.gov.tr

Yazılar yayınlanmak üzere kabul edildiği takdirde, SGD elektronik ortamda tam metin olarak yayımlamak da dahil olmak üzere, tüm yayın haklarına sahip olacaktır. Yayınlanan yazılardaki görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazı ve tablolardan kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

If the manuscripts are accepted to be published, the SGD has the possession of right of publication and the copyright of the manuscripts, included publishing the whole text in the digital area.

Articles published in the journal represent solely the views of the authors.

Some parts of the articles and the tables can be cited by showing the source.

SGD

Sosyal Güvenlik Dergisi
Journal of Social Security

Cilt : 4 - Sayı : 2 - Yıl : 2014 / *Volume : 4 - Number : 2 - Year : 2014*

Sahibi / Owner of the Journal

Sosyal Güvenlik Kurumu Adına / *On behalf of the Social Security Institution*
Yadigar GÖKALP İLHAN (Kurum Başkanı / *President of the Institution*)

Genel Yayın Yönetmeni / General Publication Manager

Dr. Mustafa KURUCA

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Desk Editor

Yavuz Selim AYAZ

Yayın Kurulu / Publication Board

Dr. Mustafa KURUCA

Murat YAZICI

Harun HASBİ

Muammer YILDIZ

Erdoğan ÜVEDİ

Editörler / Editors

Dr. Erdem CAM

Selda DEMİR

Asuman KAÇAR

Onur ÖZTÜRK

Yayın Türü: Uluslararası Süreli Yayın / *Type of Publication: Periodical*

Yayın Aralığı: 6 aylık / *Frequency of Publication: Twice a Year*

Dili: Türkçe ve İngilizce / *Language: Turkish and English*

Tasarım / Design: Aren Reklam ve Tanıtım / Ankara 0.312 430 70 81 • www.arentanitim.com.tr

Basım Yeri / Printed by: MRK Matbaacılık / Ankara

Basım Tarihi / Press Date: 31.07.2014

P-ISSN: 2146-4839 - **E-ISSN:** 2148-483X

*Sosyal Güvenlik Dergisi (SGD),
Academic Journals Database - CH
Asos Index - TR*

DOAJ - SE

Ebsco Host - US

*Index Copernicus International - PL tarafından indekslenmektedir ve
TUBİTAK ULAKBİM tarafından değerlendirme sürecinde olup izlenmektedir.*

Journal of Social Security (SGD), has been indexed by

Academic Journals Database - CH

Asos Index - TR

DOAJ - SE

Ebsco Host - US

*Index Copernicus International - PL and
monitored by TUBİTAK ULAKBİM*

SGD Sosyal Güvenlik Dergisi

Tüm hakları saklıdır. Bu Dergi'nin tamamı ya da Dergi'de yer alan bilimsel çalışmaların bir kısmı ya da tamamı 5846 sayılı Yasa'nın hükümlerine göre Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığının yazılı izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz.

İletişim Bilgileri / Contact Information

Ziyabey Caddesi No: 6 Balgat / Ankara / TURKEY

Tel / Phone: +90 312 207 88 91 – 207 87 70 • Faks / Fax: +90 207 78 19

Erişim: www.sgd.sgk.gov.tr • e-posta / e-mail: sgd@sgk.gov.tr

ULUSLARARASI DANIŐMA KURULU / INTERNATIONAL ADVISORY BOARD

Professor Yener ALTUNBAŐ
Bangor University – UK

Professor Jacqueline S. ISMAEL
University of Calgary – CA

Professor zay MEHMET
University of Carleton – CA

Professor Allan MOSCOVITCH
University of Carleton – CA

Professor Mark THOMPSON
University of British Columbia – CA

Asst. Prof. Sara HSU
State University of New York – USA

Asst. Prof. C. Rada Von ARNIM
University of Utah – USA

ULUSAL DANIŐMA KURULU / NATIONAL ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Mustafa ACAR
Aksaray Üniversitesi Rektörü

Prof. Dr. rsan AKBULUT
TODAİE

Prof. Dr. Levent AKIN
Ankara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Yusuf ALPER
Uludağ Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Faruk ANDAÇ
Çağ Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Kadir ARICI
Gazi Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Onur Ender ASLAN
TODAİE

Prof. Dr. Berrin Ceylan ATAMAN
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

Prof. Dr. Hayriye ATİK
Erciyes Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Zakir AVŐAR
Gazi Üniversitesi
İletişim Fakültesi

Prof. Dr. Ufuk AYDIN
Anadolu Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Remzi AYGÜN
Gazi Üniversitesi
Tıp Fakültesi

Prof. Dr. Abdurrahman AYHAN
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Mehmet BARCA
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
İşletme Fakültesi

Prof. Dr. Vedat BİLĞİN
Gazi Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Nrşen CANİKLIOĞLU
Marmara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Fevzi DEMİR
Yaşar Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. A. Murat DEMİRCİOĞLU
Yıldız Teknik Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Üstün DİKEÇ
Emekli ğretim yesi

Prof. Dr. Ömer EKMEKÇİ
İstanbul Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Şükran ERTÜRK
Dokuz Eylül Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Mehmet Vedat GÜRBÜZ
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

Prof. Dr. Ali GÜZEL
Kadir Has Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Alpay HEKİMLER
Namık Kemal Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Oğuz KARADENİZ
Pamukkale Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Trksel KAYA BENGSHIR
TODAİE

Prof. Dr. Aşkın KESER
Uludağ Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Cem KILIÇ
Gazi Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Ali Rıza OKUR
Yeditepe Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Serdar SAYAN
TOBB Ekonomi ve Teknoloji ni.
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Ali SEYYAR
Sakarya Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Ali Nazım SZER
Yaşar Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Sarper SÜZEK
Atılım Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Müjdat ŐAKAR
Marmara Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Erol ŐENER
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Tıp Fakültesi

Prof. Dr. Zarife ŐENOCAK
Ankara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Savaş TAŐKENT
İstanbul Teknik Üniversitesi
İşletme Fakültesi

Prof. Dr. Mehtap TATAR
Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Sabri TEKİR
İzmir Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Aziz Can TUNCA Y
Bağçeşehir Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. M. Fatih UŐAN
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Özlem zdemir YILMAZ
Ortaođu Teknik Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Tamer AKŐO Y
TOBB Ekonomi ve Teknoloji ni.
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Selda AYDIN
Gazi Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Süleyman BAŐTERZİ
Ankara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Doç. Dr. Hediye ERĞİN
Marmara Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Orhan FİLİZ
Polis Akademisi

Doç. Dr. Engin KÜÇÜKKAYA
Ortaođu Teknik Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Adil ORAN
Ortaođu Teknik Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

İktisadi Kriz Karşısında ‘Sürdürülebilir’ Refah Devleti

Sustainable Welfare State in View of Economic Crisis

İrfan KALAYCI*

ÖZ

İktisadi kriz ile refah devleti (RD) arasında konjonktürel bir ilişki vardır. 2008 krizi, RD'ye olan ihtiyacı yeniden artırmıştır. Dünyada mevcut her RD (Anglosakson, korporatist, ve İskandinav tipi) model uygulandığı iktisadi sistemin bir eseridir. Ancak hepsinin ortak özelliği, en az düzeyde sosyal güvenlik, sosyal yardım ve hizmetleri sunmasıdır. İktisadi krizlerin sosyo-ekonomik eşitsizliklere yol açmak gibi ciddi dramatik sonuçları vardır. Bu yüzden RD'nin daha etkin ve sürdürülebilirlik yaklaşımıyla uygulanması gerekmektedir. RD'nin 'sürdürülebilir' özellik taşıyabilmesi için istikrarlı hükümetler, cömert Keynesçi bütçeler ve ekolojik üretim-tüketim zorunludur. Neoliberal politikaların etkisi altındaki küresel dünyada RD'ye karşı bazı çekinceler varolabilir. Türkiye, AB'ye tam üyelik için "Avrupa Sosyal Şartı"na göre sosyal politikaları sürdürmekte ısrarlı olmalıdır.

Anahtar Sözcükler: İktisadi kriz, refah devleti, sürdürülebilirlik, çekinceler

ABSTRACT

There is a conjuncture relationship between economic crisis and welfare state (WS). The crisis 2008 raised the need for WS again. Each WS model that presented in the world (Anglo-Saxon, corporatist, and the Scandinavian type) is a work of applied economic system. However, the common feature of all is to provide the minimum level of social security, social assistance and services. Economic crisis have serious dramatic consequences like causing socioeconomic inequality. Therefore, it is necessary to perform WS more effectively and with the maintainability approach. It is needful that stable governments, generous Keynesian budgets and ecological production-consumption to carry WS's 'sustainable' feature. There may be some reservations against WS under the influence of neo-liberal policies. Turkey must persist in going on social policies according to the "European Social Mode" for full EU membership.

Keywords: Economic crisis, welfare state, sustainability, reservations

* Doç. Dr., İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, irfan.kalayci@inonu.edu.tr

(Makale gönderim tarihi: 05.12.2013 / Kabul tarihi: 03.07.2014)

GİRİŞ

Her iktisadi kriz kapitalist sistemin ya bir çivisinin paslanmasına ya da sökülmesine yol açmaktadır. Sistem, kendini ayakta tutacak çivileri sosyal politikalarla düzeltmeye çalışırken, çağdaş devletler de bu tür politikalar sayesinde “refah devleti” (RD) kimliğini test etmektedirler. RD’nin araçları; sosyal güvenlik, sosyal yardım, sosyal hizmetler ve işsizlik sigortası gibi sosyal politikalarlardır. Bu bağlamda, kapitalizm *sürdürülebilir* bir sistemdir ve sistemi -her şeye rağmen- kabul edilebilir hale getiren RD de *sürdürülebilir* özellikte olmak zorundadır. Zira RD ne kadar yük ise, o kadar da kaynak demektir.

Bu makalenin dayandığı iki varsayım var: Bunlardan *ilki*; iktisadi krizlerin, 2008’deki gibi, RD’nin harekete geçmesini ya da hükümetlerce RD politikalarının uygulanmasını gerektiren sonuçlar doğurmuş olmasıdır. *İkincisi*, 1929’daki ve en son yaşanan küresel mali krizin aynı zamanda bir sistem krizine işaret etmesidir. Gerçekten de, hem iktisadi krize ve hem de bu yüzden sistem krizine giren ABD gibi güçlü liberal devletler her iki krizden çıkmak için RD modelini tek çözüm adresi görmüşlerdir. Bu sayede bir yandan iktisadi krizin yol açtığı zararlar telafi edilecek, öte yandan tahrip olan sistemin kendisi tamir edilecekti. Bu durumda sosyal-RD bir tür “*telafi-tamir*” mekanizması olarak çalıştırılacaktı. Bu varsayımlar, bir bakıma, bu çalışmanın odaklandığı “*problem*”i oluşturmaktadır.

Makale, giriş ve sonuç hariç iki ana bölümden oluşmaktadır. *1.bölümde* iktisadi kriz ve RD konusu kavramsal ve olgusal açıdan incelenmiştir. 2008’de ABD’de patlak veren ve küresel bir özellik kazanan son iktisadi krizin anatomisi ve bu krizin, uygulanmasını kaçınılmaz kıldığı RD’nin kimliği (“3K+3N” sorularıyla) araştırılmıştır. Burada, diğer konulara taban oluştursun ve RD’nin sosyal denge-doğal denge arasındaki dolaylı ilişkisine yapılabilecek bir vurguyu kuvvetlendirsün diye bir “*sürdürülebilir RD*” tanımı denenmiştir. Ayrıca, dünyada tarihsel olarak çeşitli etkiler yaratan korporatist, liberal ve sosyal-demokratik refah modelleri tanıtılmıştır. *2.bölümde* ise, önce iktisadi krizle RD etkileşimi, daha sonra dünyada 2008 iktisadi krizi yaşamış Avrupa ve BRICS ülke gruplarının yanı sıra ABD ve Türkiye’de alınan sosyal RD önlemlerinin nasıl uygulandığı incelenmiştir.

I- İKTİSADİ KRİZ VE REFAH DEVLETİ (RD): KAVRAMSAL VE OLGUSAL BİR ÇERÇEVE

Günümüzde bir iktisadi krizi 'yerel' olmaktan çıkarıp uluslararası hale getiren, aynı zamanda RD uygulamalarını moda haline getiren, küreselleşme ve bütünleşme hareketleridir. 2008/9 küresel iktisadi kriz, konjonktürel özelliği nedeniyle farklılık arzetsede, önceki krizlerin bir toplamı, bir devamı ya da bir çeşitlemesi şeklinde düşünülebilir.

A- İktisadi Kriz(ler)in Anatomisi

Kindleberger'in (2008:57) incelediği, 1618 (Kutsal Roma İmparatorluğu) ile 1998 yılları arasındaki (Meksika, Arjantin, Rusya, G.Asyası, vb.) krizler-genellikle-"W" şeklindeki krizlerin tarihidir. Ülgener'e (2006:7) göre; kapitalizmden önce de kriz (buhran) denilebilecek, bolluğun ve aşırı sermaye yatırımlarının bile neden olduğu sarsıntı ve çöküntülere rastlanmış olabilir. 20. yüzyılda ve onun devamı 21.yüzyılın ilk on yılında patlayan iktisadi krizlerin atası 1929 dünya krizidir. Büyük Çöküş, 1929-32 yılları arasında dünya üretiminin ve ticaret hacminin oldukça daralmasına sahne olmuştur¹. Bu krizin, 2008 tarihli son krizden farkı, küreselleşme ile birlikte anılmasıdır.

2008 krizini, geçici özelliğinden dolayı "*Durgunluk*" ya da derin ve yaygın negatif büyüme özelliğinden dolayı da "*Çöküş*" olarak adlandıran iktisatçılar var. IMF'nin "*Büyük Durgunluk*" diye nitelediği bu son krize Rogoff (2009) "*Büyük Büzülme*", Krugman (2010) ise "*Üçüncü Çöküş*" demiştir. Adı ne olursa olsun bu krizin faturası genellikle ağır olmuştur. Hükümetlerin yaptığı harcamalar bu gerçeğin bir kanıtıdır. Nitekim Ekim 2008'den 2009'a kadar ABD, Avrupa ve diğer ulusal hükümetlerin, mali piyasaları rahatlatmak ve tasarruf sahiplerinin güvenini yeniden kazanmak için yaklaşık 3 trilyon euro harcadıkları ve bunun 200 milyarının AB tarafından gerçekleştirildiği tahmin edilmektedir. Commerzbank'a göre krizin piyasalara faturası ise, ABD'nin gayri safi yurtiçi hasılasının (GSYH) 3'te 1'ine eşit 7.3 trilyon euro'dur (Roth, 2010:1).

Her hükümet, yönettiği piyasaları krizden çıkarıp istikrara kavuşturmak için, - aşağıda '*kimlik tespiti*' yapılan- RD şemsiyesini daha da geniş tutmaya başlamıştır.

1 Genel olarak bkz. Eichengreen ve Irwin, 2009.

B- Refah Devleti (RD) Olgusu: “3K + 3N” Yaklaşımı

Refah devletinin (RD'nin) “kim” olduğu, “kimin için” var olduğu ve “kimlerin” refah devletçi (RD'ci) olduğunun (*3K yaklaşımı*) yanı sıra; RD'nin “ne” iş yaptığı, bu işi “niçin” ve “nasıl” gerçekleştirdiğini (*3N yaklaşımı*) kuramsal olarak irdelemek gerekir.

1- RD “Kimdir?” (Kimlik Sorunsalı)

RD, devletin sosyal güvenlik ve sosyal hizmetler gibi sosyal politikalar yoluyla refah üretmesi ve bunu yurttaşlarına adalet ilkelerine göre dağıtması demektir. 1942’de yazılan “Beveridge Raporu” ile popülerleşen RD, doğal yapısını oluşturan sosyal sözcüğünden dolayı ne “sosyalist devlet” ve ne de devlet sözcüğünden dolayı “devletçilik” demektir. Zira sosyalist devlet özel mülkiyeti ve sınıfları ve dolayısıyla sömürüyü ortadan kaldırırken, devletçilik ise kalkınma yolunda kamu sektörünün stratejik yatırımlar yapmasını emreden ve özel sektörü de teşvik eden karma bir sosyo-ekonomik modeldir. Oysa RD ise, kamusal-özel mülkiyetten birinin egemenliğine değil, kamu yararı ve çıkarı için o ikisinin uyumlu olmasına dayanırken, bir “üçüncü yol” da değildir. RD sadece hükümetlerin elinde bir kamu harcamaları yöntemidir.

RD, doğası gereği bir sosyal karektere sahiptir. Giroux’un (2011:2) -Bauman’dan alıntıladığı tanımla- dediği gibi, “*bireysel talihsizliğe ve sonuçlarına karşı devlet kolektif sigorta ilkesini kabul ettiği zaman artık sosyaldir.*”

Literatürde, kuramsal olarak üç türlü RD modeli vardır; bunlar; “*korporatist*”, “*liberal*” ve “*sosyal demokrat-İskandinav*” şeklindedir. Bu gruplandırma, RD'nin kavramsallaştırılmasında geleneksel kaynak sayılan *Esping-Andersen*'in sistematığına de uygun düşmektedir. RD sınıflandırmaları, refah yaklaşımlarına göre daha da dallanıp budaklanmaktadır. Özdemir (2007:154-60), bu refah yaklaşımlarını şöyle sınıflandırmaktadır:

a- “*Karma rejim sistemi*”nde (Hollanda), hem çalışan gruplara yönelik olarak sosyal sigorta düzeni, hem de tüm yurttaşları kapsayacak şekilde evrensel bir ulusal sigorta söz konusudur.

b- G.Avrupa’da daha çok benimsenen ve kavram olarak ilk kez Wilensky ve Lebeaux (1958) tarafından kullanılan “*kalıntı RD*”de gelir testi yöntemiyle kendi kendilerine ve ailelerinin bakamadığı kanıtlanan kimselere bir güvenlik ağı olarak destek sağlanır.

c- “Kurumsal sosyal refah yaklaşımı” ise, iyileştirmeye değil, sorunu kaynağında önlemeye yöneliktir ve evrenseldir.

Bresser-Pereira (2012:5), kapitalist toplumları beş model halinde ayrıştırmaktadır: Liberal demokratik (Anglo-Sakson), sosyal (Avrupa), içsel-sosyal entegrasyon (Japon), Asyatik kalkınma (Çin) ve Latin kalkınma (Brezilya) modelleri. RD'nin üç tipinin özetlendiği Tablo 1'de de görüldüğü gibi, her bir alt-sistem farklı ülkelerde benimsenmiş olup hiçbiri mükemmel değildir, çünkü biri diğerine göre mutlak üstün-zayıf özellik taşımamaktadır. Ayrıca kendi aralarında, örneğin RD ile, özel bir anonim şirket olarak betimlenebilen *korporatist devlet* (KD) arasında da zıtlıklar göze çarpmaktadır².

2- RD “Kimin İçindir?” (Hedef Kitle Sorunsalı)

RD, gerçekte bir toplum mühendisliği projesidir. Cömert devleti seven ya da devletin cömert olmasını isteyen kesimler içindir. Ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, tüm dünyada bu kesimler içerisinde yoksullar, dar ve sabit gelirliler, engelli insanlar, diğer zayıf gruplar geniş ve ağırlıklı bir kitleyi oluşturmaktadır. RD, varlığını hissettirmek, korumak ve sürdürülebilmek için harcama araçlarını cömertçe uygulamalıdır. “*Veren*” elini cömertçe, “*alan*” elini ise ise daha mütevazı kullanmalıdır. RD'nin en son hedefi, toplumun iki ucunu oluşturan “*aşağıdakiler*” (yani yoksullar, işsizler, göçmenler, engelli nüfus, vb. zayıf gruplar) ile “*yukarıdakiler*” (zenginler, işverenler, siyasetçiler, bürokratlar, vb. üstün gruplar) arasındaki farkı en aza indirmektir.

3- “Kimler” RD'cidir? (Taraflılık Sorunsalı)

Toplumunu oluşturan karar birimleri (aileler, işletmeler ve sosyal sektör) ile, toplumu yöneten ve dışarıdan etkileyen karar birimleri (devlet, uluslararası örgütler ve yabancı devletler) kendi çıkarları doğrultusunda RD'ye taraftar ya da karşıdirlar. Çalışan ve işsiz kitleler, merkezi ve yerel yönetimler, işverenler, seçkinler ve alt tabakalar, asiller ve ötekiler; iktisadi krize giren–krizden etkilenenler; kısacası, toplumun her kesimi özgül gerekçelerle RD'ci olabilir. Çünkü RD, hak ve hakikat paydasında herkese eşit mesafede davranmak iddiasındadır. Bu noktada, “*İnsan devlet için değil, devlet insan için var olmalıdır.*” şeklindeki sav yeniden önem kazanmaktadır.

2 Geniş bir tahlil için bkz. McMurtry, 2012.

Tablo 1. Refah Devleti Rejimleri

	<i>1.Korporatist RD</i>	<i>2.Liberal-minimal RD ve Beveridge sistemi</i>	<i>3.Sosyal demokratik RD</i>
<i>Temel özellikleri, özgün koşulları</i>	*muhafazakâr, güçlü devletler *zayıf, liberal gelenek * zanaatçı ve orta sınıf *Katolik Kilisesinin güçlü varlığı/etkisi	*siyasal olarak güçlü orta/ tüccar sınıf *baskın bir piyasa *göçmen toplumu *zayıf devlet *Protestan gelenek	*bireycilik ve eşitlikte çok duyarlı; *Protestan, liberal geleneğe sahip *çalışan ve köylü sınıf arasında işbirlikçi *sol partilerin ağırlığı
<i>Üstün (+) yönleri</i>	*yüksek kamu desteği *serbestçe gelir elde etme ve karnesiz tıbbi tedavi *orta düzey vergi yükü	<i>(+) liberal/minimal RD:</i> *düşük vergiler *farklılaştırılmış hizmetler *işte büyümeyi teşvik <i>(+) Beveridge RD:</i> *standart tıbbi bakım *popüler ve evrensel *az sosyal çatlama *orta derecede vergiler *emek piyasası baskılarına karşı az duyarlı	*nüfusun geçiminin evrensel teşviki *istihdam hizmetleri *sosyal çatışmaları azaltıcı
<i>Zayıf (-) yönleri</i>	*istihdam koşullarına ve nüfus yapısına duyarlı *yüksek emek maliyetleri ve düşük işsizlik ücreti *istikrarsız, geleneksel olmayan ve yarı-zamanlı iş durumlarını cezalandırma *sigorta kapsamı dışındakilere az fayda sağlama	<i>(-) liberal/minimal RD:</i> *aşırı eşitsizlik, büyük sosyal çatışmalar *yoksul insanlar için az hizmet *siyasal olarak pek popüler ve sürdürülebilir değil <i>(-) Beveridge refah rejimi:</i> *emeklilik ve işsizlikte faydası görece düşük *iktisadi uyarımı az *kamu bütçesine bağımlı	*yönetim çok karmaşık *bürokrasi çok fazla *yüksek vergi yükü *güçlü hükümet yönelimi *yüksek maliyetler yüzünden bütçeye baskı
<i>Benimsen-uygulayan ülkeler</i>	Kıta Avrupası; Almanya, Avusturya, Fransa, İtalya, vb. (bir ölçüde Japonya)	Liberaller: ABD, Kanada, Avustralya, İsviçre (bir ölçüde Japonya). Beveridge model taraftarı: Büyük Britanya	İskandinav ülkeleri (İsveç, Norveç, Finlandiya, Danimarka)

Kaynak: European Welfare States, 2000: 2-4; De Lange, 2012:1.

4- RD “Ne” Yapar? (Görev ve Sorumluluk Sorunsalı)

Çağdaş bir devlet, altyapıyı (yol, su, telefon, elektrik, vb. şebekeleri) kurar. Doğrudan okul ve hastane açıp fabrika inşa eder, istihdam ve üretim yapar ya da tüm bunların yapılmasına aracılık eder. RD ise, toplumun altyapı yatırımlarından hakça yararlanmasını; herkesin eğitilmiş olmasını, hastaların hekim ve ilaca kolayca-hızlı erişimini ve aktif işgücünün istihdamını sağlar. Benzer şekilde, geleneksel devlet karakollar inşa eder, fakat RD ise suçu kaynağında önlerken “etkili güvenlik sistemi” yoluyla da toplumun can ve mal güvenliğini garanti altına alır. RD'nin sosyal devlet kimliği altındaki bir işlevi de, Sanayi Devrimi ile birlikte gündeme gelen “sosyal dışlanma”yı “sosyal içirme”ye dönüştürmek ve “sömürü”yü kaldırıp “adaleti” gerçekleştirmektir. İktisadi krizle birlikte, sosyal dışlanma ve sömürü de artar. Alınacak sosyal politika önlemleriyle dışlanan kesimlerin sosyalleştirilmesi sağlanabilir ve sömürünün dozu azaltılabilir. “Sosyal dışlanma” siyasal bir karakterdedir; çünkü Jespersen'in (1995:8) vurguladığı gibi, kadınlar, etnik ve dinsel azınlıklar, mülteciler gibi çeşitli nüfus grupları siyasal ve insan haklarının bir bölümünü ya da tümünü yitirirler.

5- RD “Niçin” Yapar? (Amaç Sorunsalı)

RD, bütçesini ve fonlarını yurttaşının insanca yaşaması için seferber eder. Kriz sürecinde, işini kaybeden yetişkinlerin tekrar istihdam edilmesi için etkili bir istihdam politikasını; insanca yaşansın diye adil ücret politikasını, iktisadi barış için vergi düzenlemeleri ve hakça gelir bölüşüm politikalarını uygular. Ayrıca, ILO'nun (2012:1) vurguladığı gibi, toplum yeterli sağlık olanaklarına erişsin, anne ve çocuklar gelir güvencesine sahip olsun, yaşlılar huzurlu yaşasın, yoksullar aktif yaşamlarını sürdürsünler diye de “sosyal transfer harcamaları” (STH) gerçekleştirilir. Üretim karşılığı yapılmayan, karşılıksız olan ve milli gelir üzerinde doğrudan etki yapmayan harcamalar anlamına gelen ve kamu harcamalarının önemli bir türü olan transfer harcamaları içinde “emekli maaşları”, “dul ve yetim aylıkları”, “öğrenci bursları” STH kapsamına girmektedir.

6- RD “Nasıl” Yapar? (Yöntem-Araç Sorunsalı)

RD, uygulamada “ekonomi-politik” ve “sosyal-politik” şeklinde iki ayak

üzerinde yürür. Biri diğerinden destek alır; birindeki bir engel, aksak yürümesine neden olur. Sosyal-RD, amaçlarını gerçekleştirmek için geniş bir araç portföyü kullanır. Bunların başında sosyal politikalar (SP) gelir. SP sıra düzeninde en tepede “sosyal güvenlik” (SG) yer alır ve devlet bu yolla, herhangi bir sosyal risk yüzünden geliri azalmış kişilerin, başkalarına muhtaç olmaksızın yaşama ve geçinme ihtiyaçlarını karşılar. Bu sıradüzeni; “sosyal yardımlar” (mal ve para yardımı), “sosyal hizmetler” (eğitim, sağlık, konut hizmeti) ve “sosyal tazmin” (yurttaşın uğradığı doğal felaketlerle devletten gördüğü çeşitli zararların telafisi) biçiminde tamamlanır. RD, görev ve sorumluluğunu çok çeşitli yöntemlerle yerine getirir: Emekli maaşı ve tazminatı, gübre ve yakıt yardımı, ucuz kredi, vb. sosyal transfer harcamalarını da yapan RD, kayıt dışı iktisadi faaliyetleri bir hafife gibi izler, bunları yapanlara yaptırım uygular. Böylece vergi ve sigorta gelirlerinin telafisi için kayıtlı faal olanlara daha fazla yüklenmemiş olur. Bunların dışında; RD,

Örneğin;

- Kamu harcamaları yoluyla topluma refah dağıtırken vergilerle mükelleflerin harcamalarını kontrol eder;
- Büyüme politikasıyla gelir düzeyini artırırken gelirler politikasıyla bölüşümde adaleti sağlar;
- Regülasyonlarla piyasa giriş-çıkışına sınır getirirken taban-tavan fiyat gibi kontrollerle çiftçileri korur;
- KİT politikasıyla da kamusal malların ucuz, hızlı, sağlıklı olarak yurttaşa gitmesini sağlar. Kamu çıkarı ve yararını gerektiriyorsa “kamulaştırma”-“özelleştirme”-“özerkleştirme” yöntemleri de kaçınılmaz hale gelebilir.

C- Bir Tanım Denemesi: “Sürdürülebilir RD”

Bu makalede RD, bir farkındalık oluşturmak üzere, öncelikle “sürdürülebilirlik” kavramı ekseninde incelenmek istenmiştir.

1- Sürdürülebilir RD’nin Bileşenleri

Bir sosyal devlet kendini “sürdürülebilir” kılmak için hükümetlerin

kararlılığına ihtiyaç duyar. RD'yi *ideolojik* değil *ideal* hale getiren hükümetler, sosyal politikaları finanse etmek için her yıl güçlü, zengin ve sürdürülebilir bir “*konsolide bütçe*” yapmalıdır. Bunun için üretim gelirleri ve vergiler şeklinde sağlam kaynaklar yaratmalıdır. Aksi halde, devlet “yatırımcı”, “üretici”, “dağıtımçı”, “özel sektörü teşvik edici”, “vergi gelirini artırıcı” işlevlerini yerine getiremez. Güçlü ve zengin bir bütçenin olası boşluklarını kapatmak ya da kaynaklarını ikame etmekten çok takviye etmeli, ayrıca gerçek amacı doğrultusunda kullanılmak üzere “*fonlar*” (işsizlik fonu, deprem fonu, engelliler fonu, vb.) inşa etmelidir. Parlamantonun onayı ve denetimine tabi olan bütçelerden farklı olarak hükümetin önceliğinde olan fonlar daha esnek, hızlı ve nokta hedefli kullanılabilir. Fakat bütçe-dışı fonların denetimi bütçe-içi olanlara³ göre görece daha zordur. Benzeri bir zorluk, Sayıştay denetimi dışındaki bırakılan fonlar⁴ için de sözkonusudur. Anderson (2005:3-5), RD'nin, bazı fonları, örneğin yoksullar fonunu, yoksul sayısı sıfırlanıncaya kadar ve diğer tüm sosyal politikaları da “*verimli RD*” ve “*sosyal yurttaşlık*” çizgisinde seçici olarak ve eşgüdümle uygulaması gerektiğini belirtmektedir.

Sürdürülebilir RD (“sRD”), sürdürülebilir kalkınmanın bir bileşeni ya da uzantısı olarak da kabul edilebilir. Sürdürülebilirlik ya da -benzer anlamda- süreklilik 1990'lardan bu yana en popüler ve etkili kavramlardan biri olmuştur. Bir kişi, bir şirket ya da bir ülkeden daha geniş olan bu kavramın kapsamı, ölçeği ve önemi; çevrenin korunması ve diğer karmaşık sorunlara karşı emsalsiz ve ivedi çözümler ister. Sürdürülebilirlik, adalet ve eşitliğe bağlı olarak toplumsal ve doğal çevre ile uyum içinde hayat bulmaktadır. Karmaşık sorunlara dinamik çözümler bulmak için her disiplinle ilgilenen bir süreçtir (Ross, 2012:1).

Sürdürülebilirliğin, RD'nin değişim sürecine girerek yeni bir şekil almasına hizmet ettiğini düşünenler de vardır. Örneğin; Ferrera ve Rhodes (1999:4-5); RD'yi, sürdürülebilirlik kapsamında ‘ikiz zorunluluk’ adını verdikleri ‘sosyal adalet hedefleri’ ve ‘mali arızaların çözümü’ şeklindeki politika yenilikleri ile açıklamaya çalışırlar. Onlara göre sRD; işsizliği is-

3 Türkiye’de bütçe-içi fonlara “Kamu Ortaklığı Fonu”, “Deprem Fonu”, vb.; bütçe-dışı fonlara da “Dış Krediler Kur Farkı Fonu”, “Çimento Fonu”, vb. örnek verilebilir.

4 Ayrıntı için bkz. (Bahran, 2001:6-vd.) Bütçe dışına çıkılıp fon sayısı çeşitlendirildikçe sosyal ihtiyaçların giderilmesi noktasında RD daha iyi işleyebilirken denetim mekanizması ise zorlaşabilir.

tihdam edilebilirliğe çeviren bir emek piyasası, sosyal sigortanın yeniden tasarımı ve sınırsız olmayan fakat evrensel nitelikteki bir sağlık koruma sisteminden oluşan bir sacayakla inşa edilebilir.

Bir süreç içerisinde olmak üzere, sRD'nin inşasında; devlet ve bürokrasinin sosyal politikaları doğru ve etkili uygulaması, tüm üretici ve tüketici kesimlerinin çevre ve doğa bilinciyle hareket etmesi, sendikal emek cephesinin demokratik-insan hakları kapsamındaki taleplerinin gerçekleştirilmesi, vb. rol oynayacaktır.

Ayrıca, sRD harcama kapasitesiyle de ilgilidir. Prasad ve Gerecke (2010:8-9), RD harcaması için “açıklık”, “sanayileşme” ve “kentleşme”nin refah devletinin büyümesi ve küçülmesi konusunda birkaç karşıt sava olanak verdiğini belirtmektedirler.

Yazarlara göre; “açık ekonomiler”;

- Emek ve pazarlama gücünü artıran ve dolayısıyla RD'yi genişleten daha büyük sınai yoğunlaşmayı denerler (+),
- Sermaye çıkışı riski yüzünden sosyal harcamaları azaltan hükümetlere karşı meslek örgütlerine lobi yapmaları için izin verirler (-),
- RD büyümesiyle bütünleşen demografik unsurlara (yaşlanma, işsizlik, vs.) sahip olma eğilimini taşırlar (+).

Burada özel olarak vurgulanan “açık ekonomi”, bir yerleşik ülkenin diğer ülkelerle serbestçe mal-hizmet ticaretini yapması, uluslararası emek ve sermaye dolaşımını yeterince kolaylaştırması, bölgesel/küresel düzeyde cereyan eden her türlü iktisadi krize ve sinyallerine duyarlı olması demekse, RD'den bağımsız olamaz. Buna göre, bir açık ekonomide, dışa açıklık derecesiyle orantılı olarak, RD araçlarının çeşidi ve dozu, uluslararası boyutundan dolayı kendiliğinden artmış olacaktır.

Tüm bu bilgiler ışığında sRD şöyle tanımlanabilir: sRD; bir açık ekonomide, gelecek kuşakların sahip olabileceği olanakları-fırsatları-kaynakları tehlikeye sokmaksızın, devletin edilgen değil etkin sosyal politikalar aracılığıyla iktisadi krizden kaynaklanan tehditleri ortadan kaldırması, toplumda zayıf grupların hak ve çıkarlarını koruması, kamu yararını sağlaması ve dolayısıyla bu görevleri sürdürmesi demektir.

2- RD'yi Sürdürülebilir Kılan Unsurlar

Sosyal-RD'yi sürdürülebilir yapan;

1.unsur; konumuzun ekseninde kalarak vurgulamak gerekirse, iktisadi krizlerin varlığıdır. Somavia'nin (2011:xii) vurguladığı gibi; 2008 iktisadi krizi, ulusal ve yerel düzeydeki geleneklerle uyumlu ve eşgüdümlü “sosyal koruma” şemsiyesinin genişletilmesine doğru yapılacak yapısal reformların önemine işaret etmiştir. Zira böyle bir şemsiye, bir makro istikrar sağlayıcı olarak, gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerdeki zayıf, yoksul ve toplumdan dışlanan kitleleri etkileyen krizin hızını kesecektir.

2.unsur olarak da, RD hem kendini “sürdürülebilir” kılmasında ve hem de olası krizini aşmada, 1990'lardan itibaren Batı dünyasında uygulamaları sıklaşan “refah karması”, “piyasa-benzeri” ve “kâr gütmeyen kuruluşlar” denilen üç yeni oluşumdan yararlanmaktadır (Özdemir, 2007:346,367,377):

- Refah literatüründe, “refah karması” (“refah çoğulculuğu”, “refah üçgeni”, “RD'nin ötesi”), sosyal refah hizmetlerinin arzında gittikçe artan bir paya sahip olan çeşitli refah sağlayıcı kesimleri ifade eder. Bu; sosyal sektör (vakıf, dernek, vb.), sivil sektör (aile ve akrabalarından oluşan gönüllü sektör) ve serbest piyasa kurallarına tabi özel sektörün, kamu sektörüne sosyal refah sağlamada yardımcı olmaya başlamasına ilişkin yeni bir kavramdır.
- Refah karmasının bir alt kümesi, kamu+özel sektör işbirliğine dayalı “piyasa-benzeri” oluşumlardır. Bu oluşuma göre, işletmeler sosyal hizmetleri sunarken devlet de bu hizmetleri finanse eder. Piyasa-benzeri kurumlar için kâr ençoklaştırması ve özel mülkiyet ilkeleri uyma zorunluluğu yoktur.
- Bunların dışında ortaya çıkan “kâr gütmeyen sektör” ise, merkezi-yerel hükümetlerin sosyal rol dağılımına denk düşmektedir. Lobicilik yeteneği oldukça fazla olan kâr gütmeyen kuruluşlar, sağ ve sol cephelerin ortak gözdesi olmak dışında asıl kapitalizmin şefkatli yüzünü temsil ederler.

Bu üç oluşum da, IMF ve Dünya Bankası Grubu'nun desteklediği ve kamu ekonomisinin küçültülmesine odaklı neo-liberal politikaların RD'yi değiştirme-dönüştürme programlarının birer parçası olarak gözükmektedir.

Öte yandan, sürdürülebilirlik kavramının temel amacı, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını ve olanaklarını tehlikeye atmadan bugünün koşullarını çevre-doğa ile uyumlu bir şekilde en iyiye ulaştırmak olduğuna göre⁵, bu amaçla kendini özdeşleştiren ve kapitalist büyümeye karşıt konumlandırılan Yeşiller Hareketinin RD anlayışı özel bir önem taşımaktadır. Yeşil bakış açısına göre küresel ısınma ve çevre kirliliği (yani iklim değişikliği) genellikle kömür ve petrol gibi fosil yakıtların aşırı ve özensiz kullanımından doğmakta ve çeşitli iktisadi kayıplara ve hastalıklara yol açmaktadır. Bu sorunlarla mücadele için devletin RD kapsamındaki kamusal sağlık harcamaları olduğundan fazla artmaktadır. Yeşiller'e göre, eğer fosil yakıtlar yerine güneş ve rüzgâr gibi yenilenebilir enerji kaynakları kullanılırsa küresel ısınma ve çevre kirliliği azalacak, bir bakıma iklim krizi ve buna bağlı yeni bir iktisadi kriz tehdidi savuşturulacak, bu tehdidin neden olabileceği sağlık sorunlarına karşı ayrılan kamu bütçesinden yapılacak tasarruflar eğitim ve sosyal hizmetler gibi RD'nin ihmal edilen alanlarına kaydırılarak toplumsal refah artırılacaktır.

II- İKTİSADİ KRİZ ARKA PLANINDA REFAH DEVLETİ (RD) UYGULAMALARI

İktisadi krizler, uluslararası iktisadi ve ticari ilişkilerin örgütlü ve yoğun yapılmaya, gelişmelerin kayıt altına alınmaya başlandığı uygarlığın hemen her döneminde varolmuştur. Benzer şekilde, sosyal-RD fikriyatı Enflaton'a; uygulama örnekleri de "Antik Yunan" ve "Asr-ı Saadet" dönemlerine kadar uzatılabilir. Avrupa ve ABD başta olmak üzere, Türkiye dahil 2008 iktisadi krizinden etkilenen her ekonomide, krizin olumsuz sonuçlarına karşı somut RD önlemleri yürürlüğe konulmuştur.

A- İktisadi Kriz ve Sosyal-RD Etkileşimi

İktisadi krizlerin hemen her zaman bir sosyal politika ve dolayısıyla bir sosyal-RD ile etkileşimi sözkonusu olmuştur⁶. İktisadi kriz-RD etkileşimi, şu dört zıt görüşe yol açmıştır.

i-Sosyal-RD politikalarının mali krize yol açması (Parker, 2008:1);

5 Bu bağlamda –Yeşiller'in de referans aldığı- ilginç bir atasözü şunu söyler: "Dünyamızı atalarımızdan miras değil, çocuklarımızdan ödünç aldık." (HBS, 2014).

6 Genel bir tartışma için bkz. WZB, 2010.

ii-Mali krizler karşısında başarı sağlamak için refah devleti uygulamalarının kesilmesi gerektiği (Erixon, 2012:1);

iii-Mali krizlerin RD reformları için –sınırlı da olsa- bir fırsat yaratması (Vis, Kersbergen ve Hylands, 2010:1);

iv-Krizlerin kötü etkilerinin ancak sosyal refah uygulamalarıyla azaltılabilmesi.

Sosyal-RD teriminin modern kullanımı, İngiltere’de Lord Beveridge’nin “*Sosyal Sigorta ve Bağışık Hizmetler*” adlı raporunun kabul edildiği 1948’e dayanmaktadır Spicker (2012). ABD Başkanları Roosevelt’in “Yeni Sözleşme” ve Truman’ın “Adil Sözleşme” adlı refah devleti programları Batı dünyası için esin kaynağı oldu. Böylece, edilgen “bırakınız yap-sınlar” felsefesi aşamalı bir şekilde terk edilmeye başlandı.

Küresel kapitalist sistem ‘*neoliberal*’ altın çağını yaşarken ve sosyal-RD’nin meyvelerini toplarken bir krize girdi. 2008’de ABD’de patlak veren ve ‘*bileşik kaplar*’ yoluyla dünyaya yayılan mali krizin etkileri henüz bitmiş değildir. 1929’daki krizin bir tür tekrarı ya da muadili sayılan bu son kriz, bir “*deja-vu*”⁷ durumunu hatırlatmaktadır.

Kriz, önce ABD’nin en yakın iktisadi ortağı, siyasal müttefiki ve sosyo-kültürel uzantısı olan Avrupa’yı derinden vurdu. AB-27’de kriz öncesinde işsizlik ortalama %7 iken, kriz dönemi olan 2009-2010 yıllarında %10’u aştı. İspanya %20’lerle işsizlik rekoru kırdı. Norveç gibi istikrarlı ekonomiler ise etkili RD programlarıyla işsizliğin tek haneli ve düşük (%3’ler) düzeyde kalmasını sağlamayı başardı. Sosyal refah harcamalarında kısıtlamaya gittiler ve bundan dolayı en çok göçmenler-mülteciler olumsuz etkilendi. İşlerini kaybeden sendikacı işçiler grevlerde “*Bu iş-yeri sadece bizimdir*” (Deutsche Welle, 2009) anlamındaki sloganlarla emek piyasalarının yerelleştirilmesini istediler.

Kapitalist sistemin 2008 tarihli -en son- küresel krizi, bir mali kriz olarak görülmesine karşın, Bresser-Piereira’nın (2010:20) deyimiyle bir siyasal kriz, moral kriz ve hatta liberal devlet krizine de dönüştü; o yüzden küresel kapitalizm yani neoliberal ve finansallaşmış kapitalizm demokratik ve tekno-bürokratik kurumların gücüyle daha hızlı ve daha iyi bir şekilde

7 “*Déjà vu*” (Fr.), an itibarıyla yaşanılan-görülen bir olayı daha önceden yaşamışlık-görmüşlük duygusu demektir.

dönüşecekti. Bunun için deregülasyonun olumsuz sonuçlarını RD aygıtıyla giderme gereği ortaya çıkmıştır.

Kriz yüzünden *bütçe açığı* ve *kamu borç yükü* artan Yunanistan gibi ekonomilere, krize karşı RD harcamalarının kesilmesi önerilmektedir. Yunanistan ve İspanya krizden beş yıl önce başlayarak kamu harcamalarını %50'den fazla artırmaya başlamıştı. Bu oran Portekiz için %35, İrlanda için %75'tir. Bu verileri ortaya koyan Erixon (2012:1), bu konudaki genel tepkiyi "*Aşırı sosyal refah harcaması yapıldığında melekler Avrupa'ya terk eder!*" sözleriyle dile getirmektedir.

Euro bölgesi, yukarıda sözü edilen borç ve bütçe açığı şeklindeki iki gösterge konusunda hassas olan AB'nin "*Maastricht Anlaşması*"na ("Devlet borçları/GSYH oranı"nın %60'ı ve "Bütçe açığı/GSYH oranı"nın %3'ü geçmemesi ölçütlerine) göre faaliyet göstermektedir. Ölçütlerin sınırını çoktan ve fazlasıyla aşan bu ülkeler yüzünden Euro bölgesi ayrıca krize girmiştir.

İktisadi krizin bir işlevi de, -olumlu anlamda-, RD'nin gizlenen sorunlarıyla yüzleşmeye ve RD reformlarının yapılmasına fırsatlar yaratmasıdır. Bu sorunlardan bazıları, Akdeniz tipi bir RD olan Yunanistan'da görüldüğü gibi, artan işsizlik, büyüyen bütçe açıkları, bankacılık sektöründe düşen kredibilite, azalan ihracattır (Vis, vd., 2010:18). Bu sorunlara karşı hükümetler yeni RD paketlerine özellikle istihdam teşviklerini ve vergi kolaylıklarını koymuşlardır.

B- İktisadi Krizlerin RD Uygulamasını Gerektiren Dramatik Sonuçları

İktisadi krizlerin, aşağıda örnekleri verildiği gibi, sosyoekonomik düzeyde birçok dramatik sonucu vardır:

i-Her iktisadi kriz, bireylerin ve dolayısıyla toplumun ruhsal-fiziksel sağlığına, refah ve mutluluğuna darbe vurmaktadır. 2008 krizi boyunca gelişmiş ülkelerde boşanmaların artması, aile kurumunun yara alması, sokak çocuklarının artması, çöp bidonlarında yiyecek arayan insanların çoğalması bunun bir kanıtı sayılabilir⁸.

8 ILO'ya (2010:47) göre; sosyal adaletsizliğin, eşitsizliğin ve dengesiz gelir bölüşümünün bir sonucu olarak, kriz öncesinde (2007) bile, 79 milyon AB yurttaşının "*yoksulluk riski altında*" olduğu ve 32 milyon kişinin de "*maddi olarak yoksun*" bırakıldığı; ABD'de ise 37 milyondan fazla insanın "*yoksulluk sınırında/altında*" yaşarken, bunun 7.5 milyonunun "*çalışan yoksul*" grubunda yer aldığı tahmin edilmektedir.

ii-Krizlerde sağlık ve güvenlik kaygıları ve harcamaları artmaktadır. Uluslararası Sosyal Güvenlik Birliği ISSA (2010:1) tarafından da işaret edildiği gibi, iktisadi krizden dolayı sosyal güvenliğin üç anahtar bileşeni olan koruma-önleme, tazminat ve iyileştirme tehlikeye girer, zarar görür.

iii-Krizlerle işsiz stoku büyür⁹.

iv-Emeğin satınalma gücü krizler yüzünden aşınır; protesto/grev/toplu sözleşme gibi yollarla ücret zammı talepleri patlar. Bu talepleri karşılayan arz cephesi malı-hizmeti pahalıya satmaya başlar ve “ücret-fiyat” kısır döngüsü oluşur.

v-Krizler yüzünden cinayet, yaralama, hırsızlık vb. adi suçlarda; soygun, organ satışı, silah/uyuşturucu kaçakçılığı, rüşvet, vergi kaçırma, rant kollama, vb. iktisadi suçlarda artışlar oluşur. Bunlarla mücadele ederken devletin masrafları şişer.

vi-Krizle birlikte ya da krizin uzun vadesinde ırkçılık ve terör olaylarında artışlar kaydedilir. Bu durumda devlet adeta bir tür “ceza devleti” olarak çalışmaya başlar.

vii- İktisadi krizler, küresel bir özellik kazandığında, terör ve savaş olayları gibi uluslararası göç akışını hızlandırır.

viii-Krizler bebek doğumlarını azaltarak adeta “doğum kontrol hapi” etkisi yapabilir¹⁰. Bebek sayısının azaldığı toplumlarda nüfusun yaşlanması gibi türev bir sorun doğar.

ix-Ayrıca, krizler iktisadi eşitsizliğe ve onun da bir sonucu olan sosyal eşitsizliğe yol açar. Bu eşitsizlikler sarmalında en fazla zarar gören toplumsal kesitler ise doğal olarak işsizler, engelliler, kadınlar ve yaşlılar gibi ‘zayıf gruplar’dır.

C- İktisadi Krize Karşı Dünyada ve Türkiye’de RD Uygulamaları

Bu bölümde, dünyada iktisadi krize karşı refah devleti uygulamaları açıklanırken; Almanya, İngiltere, Fransa, İskandinav özelinde gelişmiş

9 Nitekim 2008 krizinde Avrupa’nın birçok ülkesinde (İspanya ve Yunanistan gibi) işsizlik oranı %20’yi ve ABD’de %10’u aştı (Öz, 2010:3).

10 2008 krizinin bu yöndeki sonucu için bkz. UNICEF Türkiye Milli Komitesi’nin haberi (30.04.2012).

Avrupa, BRICS özelinde gelişmekte olan ülkeler ile ABD ve Türkiye örnekleri seçilmiştir.

1- Avrupa'daki Uygulamalar

Caroll'a (2012:1) göre, 'Avrupalı RD, iktisadi krizden kurtuluş için tek model olarak algılanmıştır. Euro bölgesinde borç krizine karşı uygulanan kemer sıkma giderek hükümet bütçelerini aşındırırken Avrupalı RD itibar kaybetmiştir.' Ancak uygulamada bir tek RD anlayışı yoktur; bu anlayış, aşağıda sıralandığı gibi, Alman, İngiliz, Fransız, İskandinav, Akdeniz ve post-komünist tipi gibi birkaç modelle açıklanmaktadır. Ayrıca, kalkınma belgesi olarak bir "Avrupa Sosyal Şartı"ndan (ASS) da söz etmek mümkündür.

a- Alman sosyal piyasa ekonomisi, içinde barındırdığı RD ile 20.yüzyılın en meşhur ekonomi-politik stratejilerinden biridir. Bu strateji, Eucken ve Müller-Armack'ın başını çektiği Freiburg Okulu'nun 1940'larda geliştirdiği ve klasik liberalizm ile sosyal devlet karışımına dayanan ve temel ilkeleri bireycilik, dayanışma ve destekleme olan "ordo-liberalizm" kuramına dayanmaktadır. Sosyal piyasa ekonomisi, ilk temelleri Bismarck döneminde atılırken, 1966'da Şansölye L.Erhard'ın uygulamalarıyla "liberal+Keynesçi politika" (= "*Globalsteuerung*") adını aldı. Bunun anlamı, piyasa ve girişimcilerin mikro kararlar alırken iktisadi-mali politikalarla da makro kararları almasıdır. "*Globalsteuerung*"nin en önemli araçları parasal-mali, uluslararası ticaret ve gelirler politikası olup onlar sayesinde iktisadi krizler karşısında büyük başarılar elde edildi (Rösch-Karls, 2012). 1990'lardan itibaren sosyal piyasa ekonomisi adeta ekolojik aşısı yaptırarak ASS yoluna devam etmektedir (Schulz, 2012:1-2) 'Hasta Avrupa' ve 'Hasta ABD' için Alman modelinin bir reçete işlevini görebileceği iddia edilmektedir.

b- Britanya RD üç ilke ile tanımlanır: En-az geliri olanlara en-az standartlar garantisi; güvensizlik olaylarına karşı sosyal korumacılık ve mümkün olan en iyi düzeyde hizmet tedariki. Britanya refah politikası yoksulluk yasalarının etkisi altında gelişmiştir. İlk yasa 1598'de çıkarılmış ve 1948'e dek devam etmiştir. 1601 tarihli "*Elizabethçi Yoksulluk Yasası*"nın zorunlu yoksulluk oranı, yardım bürolarının oluşturulması, çalışma olanaklarının yaratılması şeklinde üç dayanağı bulunmuştur. Sanayi Devrimi, hızlı nüfus büyümesi, modern işsizlik ve ticaret döngüle-

ri deneyimleri dolayısıyla 1834'de Yoksulluk Yasası Komisyonu şu iki hususu gündeme getirmiştir: Yoksulluk durumu işçilerinkinden daha az elverişli olmalı (en az uygunluk) ve yoksullar evi dışına yardım yapılmamalıdır (yoksullar yurdu) (Spicker, 2012:7). 20.yüzyılda ise, artık yoksulluk yasalarından nefret edilecekti. Çünkü bu yasalar 'güneşin üzerinde batmadığı' bir imparatorluğa yakışmıyordu ve İngiltere (İskoçya, Galler, İrlanda ile birlikte) modern bir ulusal sigorta sistemine kavuşacaktı.

c- Fransa RD Modeli dayanışma ve desteklere dayanmaktadır. Bu model Fransız İhtilali ve Aydınlanma Devrimi felsefesi (eşitlik-özgürlük-adalet ilkeleri) ile şekillenmiştir. Fransa 1980-2000 yılları arasında daha çok sosyalist bir toplum özelliği taşıyordu. Batı Avrupa ile özdeş büyük bir devlet görüntüsünü hep korumuştur. Fakat Fransız tarzı 'büyük devlet', yeterince 'sosyalist devlet' demek değildi. Sosyalist toplum fayda ve maliyeti, yük ve sorumluluğu eşit bir şekilde tabana yaymak anlamına geliyordu ve bu bağlamda Fransa hiçbir zaman sosyalist bir çizgiye gelmedi, ancak kendine özgü-korporatist- bir RD modelini benimsedi. Yine de burada Amerikan standartlarında sosyal güvenlik ("Sécu") hizmetleri de verilmektedir (Smith, 2004:2-4). Çağdaş Fransız refah devleti, Bismark ve Beveridge sistemleri arasında bir yerde yer almaktadır. Fransa da 1950'li-1970'li yıllara yayılan sosyal refah devletinin altın çağının ve 1980'lerde ivme kazanan Avrupalılaşıma sürecinin nimetlerinden yararlanmıştı. Fransa, çağdaşı olan diğer ülkelerden biraz farklı olarak feminist hareketlerinden de etkilenmiştir (Boyer, 2004:23-35). Fransız basınına göre, Fransa'nın eski Cumhurbaşkanı Sarkozy, (henüz 2009'da), krizin, unutulmaya yüz tutmuş "Fransız sosyal modeli"ni tekrar moda haline getirdiğini söylüyordu (Mottas, 2009).

d- İsveç, Norveç, Finlandiya ve Danimarka'nın (Nordik ülkeleri) dahil olduğu İskandinav Sosyal RD Modeli eşitlikçi, sosyal korumacı ve sosyal harcamaları en yüksek olan bir modeldir. Bu ülkelerde de, kriz sosyal devlet üzerinde baskı yaptı. Nordik ülkeleri genel olarak küçük, dışa açık, ihracatçı, emek hareketliliği fazla ülkelerdir. Bu özellikleri taşıyan ekonomilerin küresel bir krizden etkilenmemesi neredeyse olanaksızdır. Son yıllarda dünyada en yüksek oranda vergi ödeyenler Nordik yurttaşlarıdır ve kriz konjonktüründe iken bir bedel daha ödemiş oldular. Refah rejimleri daha ivedi eşitlikçi toplum hayali için tasarlanırken, mali krizler

bu rejimlerin geniş ekonomiler için sigorta politikası türü olarak hizmet verdiklerini göstermiştir. Durgunlukta iken ihracatçı Nordik bölgesinde RD “otomatik istikrar sağlayıcıları” çalışmaya başladı ve tüketimi besleyecek ve ekonominin nefesini açacak şekilde reel sektöre kamu transferlerini sağladı (Moskwa, 2009:1).

e- Akdeniz Tipi RD (İtalya, İspanya, Portekiz, Yunanistan), sosyal fayda alanında belirgin bir iç kutuplaşmaya dayalı eksik/ilkel RD olarak karakterize edilmektedir. Sosyal korumanın-güvenliğin sağlanmasında evrenselliliği ve seçiciliği kapsar. Ana özelliği, asgari sosyal gelire bağlı klasik sosyal koruma bağının eksik oluşu; bunun yerine temel dayanışma birimi olarak aileyi yerleştirmesidir (Batic, 2011:148). Bu özellik esas alınırsa Türkiye de bir Akdeniz tipi RD sayılabilir.

f- Soğuk Savaş’ın sona ermesinin bir ürünü olarak Post-Komünist RD Modeli ortaya çıktı. Bu, Doğu Bloğu ve/ya Sovyetler Birliği üyesi ve iktisadi performansı görece düşük iken kapitalist Batı’nın normlarını benimseyerek bir dinamizm yakalayan 12 ülkeyi tanımlayan bir ‘geçiş dilemması’ olarak AB’de bir yeni RD modeli sayılmaktadır. Romanya ve Bulgaristan yüksek makro iktisadi etkinlik ve büyüme hedefli piyasa ekonomisine geçerek ve buna bağlı SG sistemlerini kurarak kendilerine özgü RD uygulamasına geçen ilk Avrupa ülkeleridir. Eski komünist Avrupa ülkeleri yavaş yavaş kapitalist sosyal modellere yakın bir çizgi izlemeye başladılar. Bunlardan bazıları “Bismark sosyal sigorta” modelini uygulamayı tercih ederken, diğerleri ise, sosyalist evrenselcilik, korporativizm, sosyal eşitçilik ve ilkel piyasa düzenine geçtiler (Batic, 2011:149).

g- Avrupa Konseyi’nce 1961’de sosyal politikada bir yenilik getirilmek üzere “Avrupa Sosyal Şartı” (ASS) (Avrupa Sosyal Haklar Sözleşmesi) ortaya konuldu. ASS’nin temel özelliği; hak, sosyal uyum, sosyal diyalog ve katılım vurgusudur. Bu yönleriyle, ASS, AB üyeleri ve aday ülkeler üzerinde siyasal bir baskı oluştursa da yasal anlamda sınırlı bağlayıcılığa sahiptir. 2000 yılında “Lizbon Stratejisi”nin gündeme gelişiyle birlikte bu yönde önemli adımların atıldığı da yadsınamaz. Lizbon yaklaşımının temel özelliği, Avrupa’nın “küresel bilgi toplumunun yüksek rekabet gücüne sahip, önde gelen bir aktörü haline gelmesi” şeklinde ifade edilen iktisadi amaçlarla, “herkese en yüksek düzeyde sosyal güvence sağlayarak toplumsal içermeyi gerçekleştirmek” şeklinde ifade edilen sosyal amaç-

ları aynı düzeyde ele alışıdır (SPF, 2005: 1-2). ASŞ'ye bağlı olarak formüle edilen "*Avrupa Sosyal Modeli*" üzerinde tam uzlaşa sağlanmamakla birlikte, Avrupa refah devletlerinin esasen sosyal adalet ve sosyal dayanışma temeli üzerinde yükseliyor olması, sosyal adaletin iktisadi etkinlik ve rekabeti arttıracığına olan inanç, vb. nedenler bu modelin "bağımsız" hale gelebileceğine işaret etmektedir (Parlak ve Aykaç, 29.4.2012:3). Avrupa Komisyonu, ASŞ'yi desteklemek ve Lizbon Stratejisi'nin yerini almak üzere Mart 2010'da "*Avrupa 2020: Akıllı, Sürdürülebilir ve Kapsayıcı Büyüme İçin Bir Strateji*"'yi kabul etti. Bu stratejinin ana öncelikleri; yeniliğe dayalı ekonomiyi geliştirerek akıllı büyümeyi; düşük karbon ve az kaynak kullanarak sürdürülebilir ekonomiyi sağlamaktır. Stratejinin, *İstikrar ve Büyüme Paketi* ile eşanlı uygulanması planlanmaktadır (Toygür, 2012:54).

Avrupalı RD'ye sahip ekonomiler 2008'den beri krizin etkilerini değişik düzeylerde yaşamaktadırlar. Şöyle ki: Bir kere, Avrupa'da, Roberts ve Foster'in (2011:2) '*Avrupalı RD'nin trajik maliyetlerinden biri ve bir isyan konusu*' dedikleri ve özellikle genç aktif nüfus için artan bir yapısal işsizlik baş göstermiştir. İkincisi; AB'de borç krizi devam etmektedir. AB27'de Ekim 2011 tarihi itibarıyla işsiz insanların sayısı 23.5 milyona, Euro bölgesinde işsizlik oranı %11'e dayanmış; Euro bölgesinde 2011'de enflasyon %3 iken, "kamu borcu/GSYH oranı" 2008'de %2.1'den 2010'da üç katına çıkmıştır. Bu kötü tabloyu tersine döndürmek için hükümetlere kemer sıkıma dayalı katı neoliberal politikalar-dan sosyal demokrat Keynesçi politikalara dönüş önerilmektedir (EWS, 2012:55-9).

RD denilince ilk akla gelen İsveç, 2008'de girdiği durgunluktan sonra pozitif büyümeye geçti. Norveç, krizden çıkar çıkmaz; yüksek petrol gelirlerinin de etkisiyle bütçe fazlası vermeye başladı. Danimarka 175 bin civarında işsizle karşılaştı. Finlandiya'nın kredi notu düşürüldü ama yine de "A" sınıfı özelliğini korudu. Krizden dolayı Nordik ülkeleri refah kesintileri yaptılar. Fakat bu, o ülkelerde sağlık ve eğitim hizmetlerinin ücretsiz verilmesini engellemedi. Örneğin, krizin en ağır seyrettiği 2009'da bile, Danimarka'da sosyal ve sağlık harcamalarının GSYH'ye oranı %33 (yaklaşık 96 milyar dolar) olarak gerçekleşti (China Desk, 2012:1). Yani sosyal refah devletinden ödün verilmedi. Ancak Avrupa refah devletinin

gerçekten “*pahalı*” bir model olduğu ileri sürülmektedir. Zira Belçika ve Fransa örneklerinde olduğu gibi, vergilendirme ve özel yararlarının etkisine bağlı olarak, AB’de genel olarak, “sosyal harcamalar/GSYH’ye oranı” %30 civarında hesaplanmaktadır (Aderna, vd., 2011:3).

2- ABD’deki Uygulamalar

2008 krizi, kaynağı olan ABD üzerinden küreselleşti. Kriz, ABD başta olmak üzere etkilediği tüm ülkelerde sosyal politikaları ve dolayısıyla sosyal devletçiliği zorunlu ve meşru hale getirdi. ABD’nin yaşadığı iktisadi kriz, eğer bir şeye benzetilecekse, bu, “11 Eylül (2001) saldırısı”na benzetilebilir. ABD’nin stratejik (Pentagon) ve gözde mekânlarına (İkiz Kuleler) yapılan terörist saldırı Amerikan ve dünya kamuoyunu ne kadar etkiledi ve meşgul ettiyse, 2007’den itibaren karşı karşıya kaldığı mali kriz de o kadar etkiledi ve meşgul etti. ABD –dünya kamuoyunun desteğini alarak- terör odaklarına hemen misilleme yapabilirken, aynı tepkiyi mali krize karşı gösteremedi. Özellikle dış ticarete korumacı önlemlere başvurması, krizin patladığı bankacılık sektörüne likidite pompalaması biraz zaman aldı.

Krizden sonra, ABD’de Nüfus Bürosu’nun raporuna göre, yoksulluk, 2009’da %14.3’ten Eylül 2011’de %15’e çıkmış; yoksul sayısı da 46 milyon kişiyi aşmıştır. Bu verilere dikkat çeken Albelda’nın (2012: 1) dediği gibi; “*Refah kraliçeleri*” politikacıların söyleminden türemiş olabilir, ancak bu ülkede yoksul insanlar, orantısız bir şekilde bekâr kadınlar ve onların çocukları halen sosyal bir gerçek olarak ortada durmaktadır.

2008 küresel kriz konjonktüründe ABD hükümeti bir liberal RD’den beklenmeyecek cesaretle önemli siyasal kararlar aldı; örneğin, küresel rekabetle uyumlu olarak, daha güçlü pazarlık durumunda olan çalışanlara yönelik daha iyi sosyal programları yürürlüğe koydu. Ayrıca, güçlü sendikaları ürkütmeyecek şekilde işgücü hareketliliğini yeniden inşa etti (MacEwan, 2011:1). “*Amerikan malı satın al*” kampanyalarıyla yurtiçi tüketim pazarlarını canlandırarak gelir-harcama döngüsüne ve dolayısıyla harcama-vergi ödeme döngüsüne ivme kazandırdı.

Wicks-Lim’in (2012:2) belirttiğine göre, 2008 tarihli “Büyük Durgunluk/Çöküş” ABD’de, çeyrek yüzyıl öncesine göre, ırksal refah eşitsizliğini daha da artırdı; yani Beyaz ve Siyah aileleri arasındaki refah eşitsizli-

ğini Siyah olanların aleyhine daha da kötüleştirdi. Şöyle ki: i- ABD’de 1984’te Siyah ailelerin ortalama geliri yaklaşık 6,700 \$’dan kriz yılı 2009’da 4,900 \$’a düşerken, Beyaz ailelerin ortalama geliri ise, aynı yıllarda, 76,950 \$’dan 92,000 \$’a yükselmiştir. ii-Beyaz ailelerin 1984’te başlayan gelir kaybı 1995’e kadar devam ederken; 1995’te 68,500 olan ortalama gelir 2004’te 111,300 \$’a yükselmiş, fakat bu son iki yılın verilerine göre Siyah ailelerin gelir ortalaması 9 bin \$’da istikrarlı seyretmiştir. iii-Beyaz ailelerin 2004’te 111,300 \$ olan ortalama geliri 92,000 \$’a; Siyah ailelerinki ise 9,820 \$’dan 4,900 \$’a düşmüştür. Gelir kaybı Beyazlarda yaklaşık 19,000 \$, Siyahlarda 5,100 \$’dır. Sayısal olarak bakıldığında krizin yarattığı gelir kaybı Beyazlar için Siyahlarınkine göre daha büyüktür. Fakat net zenginlik açısından bakıldığında, kriz yılı 2009 verilerine göre bile Beyazlar Siyahlardan 19 kat daha zengindir (Taylor, vd. 2011’den aktaran Wicks-Lim, a.k.).

ABD’de krizin ilk belirtileri sonucunda işsizlik oranı %10’a, işsiz sayısı 450 bine yaklaştı. Krizi aşmak için piyasaları canlandırmak; bunun için toplam talebi artırıcı Keynesçi (yani kamu harcamalarını artırıcı, vergileri düşürücü) politikalara ihtiyaç vardı. Bunun için Bush hükümeti, 1930 ve 1970’lerdeki krizlerden ABD’nin nasıl iyi dersler çıkarttığını göstermek adına 800 milyar dolarlık birinci “canlandırma” paketini açtı. Obama hükümeti de ilk elden 50 milyar dolarlık ikinci paketi yürürlüğe koydu (Cypher, 2011:1). Siyaseten muhalif olan Cumhuriyetçiler ile Demokratları Keynesçi mali programlar birleştirmiş oldu.

ABD’nin gelişmiş bir sosyal güvenlik (SG) çatısı var ve bu çatıyı ayakta tutan refah direkleri; sağlık sigortası (Medicare) , maluliyet sigortası (SSDI) ve SG ek geliri (SSI), vb.dir¹¹. 2008 krizinin Amerikan SG çatısını dolaylı olarak etkilese de, yıkmadığı ya da yıkacak boyutlarda olmadığı anlaşılmaktadır.

3- Gelişen Piyasalardaki (BRICS, vd.) Uygulamalar

“Üçüncü Dünya” ve “az gelişmiş ülkeler” (AGÜ) kavramlarının yerini, büyük ölçüde, “gelişen piyasalar”ın alması, post-komünizm dönemine rastlar ve bu dönemde dünyanın en hızlı büyüyen ve bu yüzden gelişmiş ülke (GÜ) yatırımcılarını büyüleyen iktisadi grup “BRICS” olarak ifade

11 Her bir sistemin nasıl çalıştığına ilişkin bkz. Cordeiro, 2009:1.

edilmektedir. Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve G.Afrika'nın İngilizce adlarının kısaltması demek olan BRICS, en büyük "gelişen piyasalar"ın ortak adı olarak, RD uygulamaları zayıf olmasına rağmen, Batılı ekonomiler için ciddi bir rakip sayılmaktadır. Normal koşullarda, BRICS türü yüksek oranda büyüyen ekonomilerde sosyal güvenlik sisteminin gelişmesi gerektiği ileri sürülebilir. Busch (2010:7), daha zayıf iktisadi büyümenin dünyanın değişik bölgelerinde sosyal güvenlik sistemlerini ters bir şekilde etkilediğini ileri sürmektedir: Pek çok GÜ'de refah devletinin baskısı sonucu olarak yüksek kamu borcu; AGÜ'de ise aile bağlarına dayalı geniş sosyal güvenlik sisteminin inşa edilmesi sözkonusudur.

BRICS'in en kuvvetli üyesi olan Çin'in refah devleti olmadığı, son derece düşük ücretlerle çalıştırdığı işgücünden bile anlaşıldığı ileri sürülmektedir. RD'nin 1.koşulu, devletin yurttaşına, insan onuruna yakışır bir gelir sağlamaktır. Çin'in bu koşuldan oldukça uzak olduğunu ve Batılı rakipleri açısından "ıraksama" gösterdiğini bilenler, "Çin'in ancak 2049 yılına kadar RD'ye dönüşeceğini projeksiyonunu yapmaktadırlar (Stepan, 2008:1).

Farklı bir ekonomiler grubu olan Latin Amerika (LA) bölgesinin kapitalizm bağları biraz gevşektir. Hatta La Botz (2009:3), bu bölge için "kapitalizm, büyük-büyük anne-babanız değildir" demektedir. Kapitalizm, sömürge politikalarıyla bu bölgeye girdi ve kök saldı. İktidara gelen sosyal demokrat-sosyalist hükümetler bu kökleri koparmaya ya da zayıflatmaya çalışmaktadırlar ki, bunda ne kadar başarılı oldukları tartışmalıdır. Çünkü kapitalizm küreselleşmiştir; 'Demirperde' Küba bile bundan payını alsa da burada neoliberal politikalara karşı somut bir direnç-direniş var. LA ülkelerinde iktidara gelen tüm hükümetlerin ortak özelliği kapitalist krize karşı "Latin dayanışması" sergilemeleri ve yoksulluğu azaltıcı programlarla yoksullukla mücadelede seferberlik ilan etmeleridir. Bunun somut ve zorunlu bir gerekçesi vardır: Dünya Bankasının hesaplarına göre, günde 2 \$ ve daha altında geçinen insanlar dünya nüfusunun yarısını oluştururlarken bunun çoğunluğu da, LA'nın da bir parçası olduğu AGÜ'de yaşamaktadır (Spicker, 2012:5).

4- Türkiye'deki Uygulamalar

Türkiye, Akdeniz tipi sosyal-RD modeline daha yakındır. Bu model lite-

ratürde “Güney Avrupa RD” olarak da adlandırılır. Bu modelin ayırt edici karakteri “aile dayanışması”dır. Grütjen (2007: 20 ve 25), G.Avrupa’daki sosyo-ekonomik değişimin eve ekmek getiren erkeğin yanına kayıtlı ve kayıt dışı emek piyasasında yüksek katılımı olan kadını koyduğunu ve dolayısıyla bir “*süper kadın*” ortaya çıkardığını vurgulamaktadır.

RD anlayışı, Türkiye’nin 1961 ve 1982 Anayasalarında “Cumhuriyetin temel nitelikleri” başlığı altında yer bulmuştur: “TC, insan haklarına ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, millî demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletidir” (md.2). Kalkınma planlarında, hükümet programlarında ve yasalarda da Türkiye’nin, RD’nin muadili olarak bir sosyal devlet olduğu özenle vurgulanır. Entelektüel çevrelerde, *yoksulu ve azınlıkları koruyan, onları geniş şemsiye altında tutan* bir “Osmanlı geleneği”nin özlemle anıldığına rastlanabilir. Öte yandan, AB’nin “sinerji” ya da “çıpa” olarak Türkiye’nin çağdaş refah devletleri arasına girmesini kolaylaştıracağı iddia edilebilir.

Türkiye’nin RD yönündeki dönüşümü sosyal harcama göstergeleri üzerinden daha iyi anlaşılabilir. Türkiye’de kriz öncesi ve sonrasındaki RD uygulamalarını daha geniş bir tarihe yaymak mümkündür. Son on yıllık gelişmeye göre şöyle bir olgu dikkati çekmektedir: Kamu kesiminin genel ekonomideki payı küçültülmek istense de, Türkiye’de kamu kesiminin eğitim, sağlık ve sosyal koruma bölümlerinden oluşan toplam “sosyal harcama” miktarı ve bu harcamanın GSYH’ye oranı artmaktadır (OECD, 2008:56; DPT, 2012). Tablo 2’ye göre; kamu kesimi sosyal harcama kalemleri içinde sosyal korumaya ilişkin yapılan harcamalar neredeyse eğitim ve sağlık sektörlerinkinin toplamına eşit olarak gerçekleşmiştir. Örneğin, Kalkınma Bakanlığının verilerine göre; 2004’te, cari fiyatlarla, eğitim ve sağlık harcaması toplamı 40,6 milyar TL’den 2012’de 161,6 milyar TL’ye; sosyal koruma harcaması ise, aynı yıllarda 39,3’ten 127,8 milyar TL’ye yükselmiştir. Eğitim ve sağlık harcamalarının GSYH’ye oranı bu yıllarda ortalama %4, sosyal koruma harcamasının oranı ise bunun iki katı civarında gerçekleşmiştir. 2013’teki gerçekleşme tahmini ve 2014’teki program rakamları ise RD gelişmelerini daha fazla olumlayan düzeyde gözükmektedir.

Tablo 2. Kamu Kesimi Sosyal Harcama Göstergeleri (2004-2014)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013 (t)	2014 (P)
(Cari Fiyatlarla, milyon TL)											
EĞİTİM	18,204	20,837	23,190	26,912	32,018	37,346	44,011	51,596	60,155	68,853	77,563
SAĞLIK	22,338	24,201	30,319	34,864	41,066	47,954	50,616	56,492	61,667	69,415	75,499
SOSYAL KORUMA	39,318	47,457	56,266	62,847	69,297	79,580	93,074	110,248	127,460	146,704	162,638
Emekli Aylıkları ve Diğer Harcamalar	35,345	42,432	48,298	56,221	62,503	71,798	83,312	96,855	112,312	128,962	143,635
Sosyal Yardım ve Primsiz Ödemeler	1,492	2,632	5,242	4,008	4,810	6,699	7,758	11,388	12,948	15,488	16,508
Doğrudan Gelir Desteği Ödemeleri	2,480	2,393	2,725	2,618	1,984	1,083	2,004	2,005	2,201	2,255	2,494
TOPLAM	79,859	92,495	109,774	124,623	142,381	164,880	187,702	218,336	249,282	284,973	315,700
(GSYH'ye oranı, %)											
EĞİTİM	3.3	3.2	3.1	3.2	3.4	3.9	4.0	4.0	4.2	4.4	4.5
SAĞLIK	4.0	3.7	4.0	4.1	4.3	5.0	4.6	4.4	4.4	4.5	4.4
SOSYAL KORUMA	7.0	7.3	7.4	7.5	7.3	8.4	8.5	8.5	9.0	9.4	9.5
Emekli Aylıkları ve Diğer Harcamalar	6.3	6.5	6.4	6.7	6.6	7.5	7.6	7.5	7.9	8.3	8.4
Sosyal Yardım ve Primsiz Ödemeler	0.3	0.4	0.7	0.5	0.5	0.7	0.7	0.9	0.9	1.0	1.0
Doğrudan Gelir Desteği Ödemeleri	0.4	0.4	0.4	0.3	0.2	0.1	0.2	0.2	0.2	0.1	0.1
TOPLAM	14.3	14.3	14.5	14.8	15.0	17.3	17.1	16.8	17.6	18.3	18.4

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014.

Kriz yılları 2008 ve 2009'dan istikrar dönemi 2012'ye doğru gözlenen gelişmelere göre, Türkiye, k.b. eğitim, sağlık ve sosyal koruma harcamalarının gittikçe arttığı ve devletin sosyal harcamalarının çoğunu karşıladığı bir RD ülkesi olmuştur. TÜİK'in (2013a ve 2013b) verilerine göre; örneğin; k.b. sağlık harcaması 2009'da 804 TL'den (521 \$) 2012'de 1020 TL'ye (566 \$) çıkarken; devletin neredeyse yarısını finanse ettiği sosyal koruma harcaması ise 2008-2012 döneminde GSYH'den iki kat fazla artarak (sabit fiyatlarla) %32,2 oranında artış kaydetmiştir.

2008 krizi sürecinde Türkiye'de hükümet mevcut sosyal politikaları uygulamaya devam etti. Kriz döneminde, merkezi ve yerel yönetimler aracılığıyla, yoksul ve dar gelirli ailelere mal ve para cinsinden yardımlar yapıldı: Gıda paketi, kömür, beyaz eşya, vb. dağıtıldı, aş evleri açıldı. Bu, Türkiye'de ihmal edilen sosyal devleti popüler hale getirdi. Aile ve

hemşehrilik bağlarının güçlü olması, kentlerde yaşayan ailelerin kırsal uzantılarından destek görmesi, RD'nin işini biraz daha kolaylaştırdı.

Türkiye'de SG sistemi birkaç çeşitten (Emekli Sandığı, Sosyal Sigorta, Bağkur, Tarım Sigortası, Yeşil Kart) oluşuyordu. Hepsi büyük ölçüde Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) adı altında bir tek şemsiye altında toplandı. sRD'nin en iyi temsilcisi denilebilecek SGK, memur-işçi ayrımı yapmadan sağlık sigortası ve emeklilik işlemlerini tek elden yürütmektedir.

Kriz sürecinde, kriz kuşağına giren diğer tüm ekonomiler gibi Türkiye de yüksek işsizlik stokuna sahip oldu. Tarım kesimi dışındaki işsizlik oranı %10 kritik eşiği aşarak %14'ü buldu. 2009'da işsizlikte yıllık değişim oranı ise %31 oldu. (Bu son oran, Çin'de rekor düzeyde %120, Brezilya'da sadece %6 olmasına karşılık ABD ve İspanya'da ise %60 civarında gerçekleşti.) (Öz, 2010: 3) Kriz dalgası istihdam alanlarını daralttı ve işsizlik sigortası fonuna ağır darbeler vurdu. İşsizlik sigortası, birkaç yıllık bir geçmişi olmasına rağmen, -yasallaştığı 1999'dan bu yana- Türkiye'de işsizleri yeterince koruyamadığı yönünde eleştirilmektedir. Örneğin işsizlik tazminatına hak kazanmanın koşullarının ağır olması; kayıtdışı ve düzensiz çalışanların bu tazminattan mahrum olması, vb. (Tunalı, 28.04.2012).

Küresel mali krizin olumsuz etkilerini dengelemek üzere çok sayıda ülke mali teşvik önlemleri paketini uygulamış ve bu bağlamda ILO raporlarına göre, 2009'daki mali teşviklerin ortalama büyüklüğü G20 ülkelerinde GSYİH'nin %1,9'una ve gelişmekte olan ülkelerde ise %2,2'sine ulaşmıştır. Bir G20 ülkesi olan Türkiye'de GSYİH'nin %5,2'sine ve G20 ortalamasının yaklaşık 3 katına eşit 38 milyar \$'lık bir mali teşvik paketi açılmıştır. (ILO'dan aktaran Yazır, 2014: 53-54) 31.12.2008 - 31.03.2009 tarihleri arasında işsizler ile işsizlik sigortasından yararlananların sayısı, sırasıyla ek 470 bin ve 118 bin kişilerle artmış iken, teşvik paketinin uygulanmaya koyulmasından sonra 31.03.2009 - 31.12.2009 tarihleri arasında işsizlerin sayısı 431 bin ve işsizlik sigortasından yardım alanların sayısı ise 80 bin azalmıştır (Yazır, a.k., 55).

Türkiye'de, küresel mali krizin başladığı Ekim 2008'den, Mart 2009'a kadar yerel seçimlere odaklanan hükümet, krize karşı pek bir önlem almadı. "Önlem paketi" ifadesi ilk kez 2009 yılının Mart ayında açıklanan uygu-

lamalar için kullanılmakla beraber, buna “*IV. Önlem Paketi*” adı verildi. 2008 yılının ikinci yarısından 2009 yılına kadar olan dönemde tek tek alınan önlemler “*I. Önlem Paketi*”; 2009 yılı bütçesinde yer verilen önlemler “*II. Önlem Paketi*”; kamuoyunda “Torba Kanun” adıyla bilinen “İşsizlik Sigortası Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ise “*III. Önlem Paketi*” olarak-sonradan- sınıflandırıldı. Bu paketlerden, küresel krizle birlikte hanehalkı tüketim harcamalarının hızla düşmeye başlamasından 6 ay sonra açıklanan, iç talebi canlandırmak amaçlı ilk uygulamaları (otomotiv, konut ve beyaz eşya sektörlerinde KDV, ÖTV ve Özel İletişim Vergisi oranlarının kısa bir süre için indirilmesi) içeren “*IV. Paket*” popüler oldu. “Vergi barışı” temalı maliye politikasının kapsamı diğer sektörlerle genişletilerek “*V. ve VI. Paket*” hazırlandı. Bu paketlerden sadece “*III. Paket*” yoluyla Türkiye, aktif istihdam ve işsizlikle mücadele programlarını hazırladı ve küresel krizin başlamasından neredeyse bir yıl sonra (Ağustos 2009’da) yasallaştırdı (Öz, 2010:28-29).

Ayrıca Türkiye’de hükümet, kriz sürecinde Ziraat Bankası yoluyla tarım politikasını, TOKİ yoluyla konut politikasını uygulayarak asli RD örneklerini verdi ve krizi en az hasarla yönetti.

SONUÇ

2008 tarihli küresel mali kriz, yaşandığı ülkelerde ve sonuçları itibariyle –aynı zamanda ve belirli ölçülerde- bir sosyal-refah krizidir ve o yüzden bu kriz RD uygulanmasını gerektirmektedir. İktisadi krizin nedenleri aşırı tüketim, batık krediler, vs. olup bu nedenlerin kaynağı “*hiper küreselleşme*”yi yaratan ve onu egemen kılmış olan neo-liberal politikalarlardır. İş dünyasında ve akademik çevrede 2008 krizinin, kapitalizmin beklenen krizlerinden biri olduğu konusunda genel bir kanaat sözkonusudur.

Krizler, kapitalist sistemin ihmal ettiği RD’ye geri dönülmesine fırsat vermektedir. RD; kriz sürecinde; iktisadi istikrar ve sosyal bütünleşmeyi amaçlar. Bunun için sosyal güvenlik, sosyal yardım, sosyal hizmet gibi ana araçları, ‘cömert bir bütçe’ye (Keynesçi politikalara) dayanarak daha etkili bir şekilde yürürlüğe koyar. Anglosakson, korporatist ve İskandinav tipi RD modelleri, izledikleri sosyal politikaların içeriği ve dozu ile tanımlanmışlardır. Bu modeller, konjonktüre göre hükümetlerin elinde *reforma* tabii tutulmuşlardır.

Kriz boyunca ABD'den Avrupa'ya, BRICS grubundan AGÜ'ye ve Türkiye'ye kadar farklı güdülerle farklı tonda RD uygulamalarına rastlanmaktadır. Türkiye, gelecekte olası bir AB ülkesi olarak "ASŞ" ile uyumlu sosyal politikaları kurgulamak ve uygulamak durumundadır. Zira sosyal politikalar ve dolayısıyla RD de "ulusal/cı" kabuğunu kırmış "uluslararasılaşmış" (küresel) bir kimlik kazanmaya başlamıştır. RD, AB tam üyelik sürecinde olan Türkiye için daha özel bir anlam ifade etmektedir. Zira AB parasal ve iktisadi birlik olduğu kadar bir "RD birliği"- "sosyal politikalar birliği"dir ve bu nedenle, Türkiye o birliğin de bir parçası olmak için müzakere fasıllarından biri olan (35 fasıldan 19. sırada yer alan) "*sosyal politika ve istihdam*" (bkz. ABGS, 2012) konusunda iyi bir performansa sahip olduğunu kanıtlamak zorundadır.

Bu çalışmada özel olarak kavramsallaştırılan "*sRD*", dolaylı da olsa sürdürülebilir kalkınma ile etkileşim halindedir. RD uygulaması kapsamındaki bir sosyal proje ve/ya çevre projesi ne kadar uluslararası bir örgütün projesi olursa olsun, onun ulusal ihtiyaçlar, koşullar ve çıkarlar ile uyumlaştırılarak uygulanması beklenir. Ancak uluslararası toplumun eşit ve katılımcı bir üyesi olmak isteyen bir toplumun ekolojik değerleri (toprak, su, hava, orman, vb. yaşamın ana etmenlerinin kalitesini) yani sürdürülebilirlik göstergelerini (Sandrine, 2003:2) ihmal etmemesi gerekir.

sRD kapsamında, öncelikle olası yeni bir kriz konjonktürüne karşı hazırlıklı olmak amacıyla mali teşvik önlemleri paketi senaryoları hazırlanmalıdır. Nitelikli (eğitimli) işsiz sayısının artışı ve tarım dışı işsizliğin tırmanmasını durdurmak ve yatırımları teşvik etmek için iş iklimi iyileştirilmeli, çalışanların insanca yaşamını sağlayacak ve refahını arttıracak şekilde yeni bir ücret rejimi devreye sokulmalı, krizden dolayı işsiz ve evsiz kalan yurttaşlar koşulsuz olarak sosyal koruma programlarına dahil edilmelidir.

Kapitalist sistemlerde açık-gizli yoksulluk ve adaletsiz gelir bölüşümü kısa ve orta vadede "müzelik" hale gelemeyeceğine göre, şimdilik, yoksulların-hayatta kalma mücadelesi adına başvurdukları varsayılan-dilencilik ve hırsızlık yapmalarını önleyecek şekilde *sRD* eliyle ve özel sektör katkısıyla "*gıda bankası*", "*giyim bankası*", "*eğitim fonları*", vb. kurulmalı ve istikrarlı bir şekilde işletilmelidir. Dünyanın, bir "*yeni toplumsal sözleşme*" imzalamasının zamanı gelmiştir. White (2007:2) bu öneriyi

yaparken, 17.-18.yüzyıllarda yaşamış Locke ve Rousseau gibi büyük filozofların inandıkları ‘devletin ve yurttaşların birbirlerine karşı hak ve sorumlulukları’ nı esas almıştır. İktisadi krizler sosyal-RD’nin sonu olarak kabul edilmemelidir; eğer edilirse, sRD olgusu da ortadan kalkar. Krizlere karşı sosyal politikalar, iktisat politikaları eşliğinde ve bunlarla uyumlu bir şekilde uygulanırsa başarılı olabilir.

Kaynakça

- ABGS-TC Avrupa Birliği Bakanlığı (2012), “(Fasıl 19) Sosyal Politika ve İstihdam”, [http:// www.abgs.gov.tr/index.php?p=84&l=1](http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=84&l=1) (3/52012).
- Adema, W., P. ve M. Ladaique (2011), “Is the European Welfare State Really More Expensive?: Indicators on Social Spending, 1980-2012; and a Manual to the OECD Social Expenditure Database (SOCX)”, *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, No. 124, OECD Pub.
- Albelda, R. (2012), “Different Anti-Poverty Programs, Same Single-Mother Poverty, Fifteen Years of Welfare Reform”, *Dollars & Sense Magazine*, Jan./Feb.
- Andersson, J. (2005), “Investment or Cost? The Role of the Metaphor of Productive Social Policies in Welfare State Formation in Europe and the US 1850-2000”, *Paper to the World Congress in Historical Sciences*, July, Sydney.
- Bahran, G. (2001), “Sayıştay Denetimi Dışındaki Fonlar” Hakkında Bilgi Notu, *Araştırma ve Tasnif Grubu*, (Sayıştay Yayınları), <http://www.sayistay.gov.tr/yayin/elek/elekicerik/dendisfon.pdf> (28.05.2014).
- De Lange, M. (2012), “Welfare State Models”, *Child Studies*, <http://magdachildstudies.blogspot.com/2012/03/welfare-state-models.html>. (18.03.2012).
- Deutsche, Welle (2009), “İngiltere’de Kriz Büyüyor”, <http://www.dw-world.de/dw/article/0,4022914,00.html>. (10.10.2012).
- DPT-Devlet Planlama Teşkilatı (2012), *Kamu Kesimi Sosyal Harcama İstatistikleri*.
- Eichengreen, B. ve D. Irwin (2009), “The Slide to Protectionism in the Great Depression: Who Succumbed and Why?”, *NBER Working Paper Series*, 15142.
- Erixon, F. (2012), “To Thrive, Euro Countries Must Cut Welfare State”, *Bloomberg View*, <http://www.bloombergvew.com/articles/2012-04-18/to-thrive-euro-countries-must-cut-welfare-state> (04.12.2013).
- EWS-European Welfare States (2012), “EU Responses to the Crisis: From Inadequate Explanations to Inefficient Policy Solutions?”, Vol. 8.2., Feb 8, pp. 55-9.

- Batic, J. (2011), "Crisis of the Welfare State in the European Union- The Impact of the World Financial Crisis on the Welfare State", *Megatrend Review*, Vol. 8 (2), 141-168.
- Boyer, R. (2002), "Is There a Welfare State Crisis? A Comparative Study of French Social Policy", *International Labour Office*, Geneva, May.
- Bresser-Pereira, L.C. (2012), "Five Models of Capitalism", *Brazilian Journal of Political Economy*, Vol. 32, No. 1 (126), p.21-32.
- Bresser-Pereira, L.C. (2010), "The Global Financial Crisis, Neoclassical Economics, and the Neoliberal Years of Capitalism", *Revue de la Régulation*, <http://regulation.revues.org/7729>. (07.09.2012).
- Busch, K. (2010). "World Economic Crisis and the Welfare State", *Friedrich Ebert Stiftung*, Feb., Berlin.
- Carroll, D. (2012), "European Welfare State Model Unlikely to Survive Economic Crisis", *Public Service Europe*, March 23.
- China Desk (2012), "News Analysis: Nordic States Weather EU Economic Crisis, Mull Reforms to Secure Future Growth", http://www.cs.com.cn/english/opinion/201202/t20120228_3260635.html (28.02.2012).
- Cordeiro, L. (2009), "Social Security Benefits and the Current Economic Crisis", *Providence: Injurboard BlogNetwork*, 27 March.
- Cypher, J. M. (2011), "Beyond Keynesianism, Irving Fisher's Depression-Era Debt-Deflation Theory, Then and Now", *Dollars and Sense: Real World Economics*, Jan./Feb., 1-2.
- European Welfare States (2012), "How to Conceptualize the Welfare State", University of Pittsburgh, Vol. 2. No. 4, <http://www.pitt.edu/~heinisch/concept.html>. (02.05.2012).
- Ferrera, M., M. Rhodes (1999), "Building a Sustainable Welfare State Reconciling Social Justice and Growth in the Advanced Economies", *Progressive Governance for the XXI Century: Conference Proceedings*, Florence, 20th - 21st Nov., European University Institute, 145-167.
- Giroux, H. A. (2011), "In the Twilight of the Social State: Rethinking Walter Benjamin's Angel of History", *Truth-out*, Jan. 4.
- Grütjen, D. (2007), "Social Security in Turkey An Example of the Southern Model? The Role of State, Market, and the Family in Welfare Provision", *Netzwerk Türkei*, Working Paper No. 1, Berlin.
- HBS-Heinrich Böll Stiftung Derneği (2014), "Ekoloji", <http://www.tr.boell.org/web/101.html> (28.05.2014).
- ILO-International Labour Office (2010), "Wage Policies in Times of Crisis", *Global Wage Report 2010/11*, Geneva.
- ISSA-International Social Security Association (2012), "The Impact of the Financial Crisis on Safety and Health", <http://www.issa.int/aiss/News-Events/News2/The-impact-of-the-financial-crisis-on-safety-and-health-at-work>. (20.10.2012).
- Kinleberger, C. P. (2008), *Cinnet, Panik ve Çöküş: Mali Krizler Tarihi*, 2.b. (Çev.: H.Tunalı), (İstanbul:Bilgi Üniversitesi Yayınları).

- Krugman, P. (2010), "The Third Depression", *The New York Times*, June 27.
- La Botz, D. (2009), "The Global Crisis and the World Labor Movement", *New Politics*, Vol.3/7.
- MacEwan, A. (2011), "Dear Dr. Dollar", 2011, *Dollars & Sense Magazine*.
- Moskwa, W. (2012), "Crisis Impact: Nordic Welfare State Coping Well, so Far", *Reuters*.
- Mottas, N. (2009) "Sarkozy and the Need for More Social State", *OpEdNews*.
- OECD (2008), OECD Sağlık Sistemi İncelemeleri: Türkiye.
- Öz, S. (2010), "Kriz ve İşsizlik: Başarı Örnekleri ve Çözüm Önerileri", *TÜSIAD-Koç Üniversitesi ERF Working Paper* 1024, August.
- Özdemir, S. (2007), *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*, 2.b., İstanbul, (İTO Yayınları).
- Parker, S. (2008), "Welfare-State Policies Caused Financial Crisis: Government Intervention in Free Market Brought About Meltdown", *WND Commentary*.
- Parlak, Z. ve M. Aykaç (2012), "AB Sosyal Politikası: Refah Devletinden Avrupa Sosyal Modeline", <http://web.sakarya.edu.tr/~kaymakci/makale/absosyal.pdf>. (11.05.2012)
- Prasad, N. ve M. Gerecke (2010), "Social Security Spending in Times of Crisis", *ILO Global Social Policy*, Vol. 10, No. 2, 1–30.
- Roberts, J. M. ve J. D. Foster (2011), "Flashing Red: European Debt Crisis Signals Collapse of Social Welfare State", *WebMemo*, No. 3341, Aug. 16.
- Rogoff, K. (2009), "The Great Contraction of 2008-2009", *Project Syndicate*, 11-02.
- Ross, R. (2012), "Now Playing: The Sustainability Con", *The American Spectator*, Jan. 8
- Roth, F. (2010), "Has the Financial Crisis Spurred Demand for Stronger State Regulation?", *CEPS*, Working Document No. 336/Sept.
- Rösch, M. (2012), "The German Social Market Economy and its Transformations", *Eberhard Karls Universität Tübingen*, May 6.
- Sandrine, S. (2003), "Sustainability Indicators", in: Neumayer, Eric ed. Online *Encyclopaedia of Ecological Economics* (OEEE). International Society for Ecological Economics (ISEE).
- Schulz, T. (2012), "We Need To Learn from Germany How the German Economy Became a Model", *Spiegel Online International*, 21/3.
- Smith, T. B. (2004), "France in Crisis, Welfare, Inequality, and Globalization since 1980", *Cambridge University Press*.
- Somavia, J. (2011), "Foreword", *In Social Protection Floor: For Fair and Inclusive Globalization* (Reported by Michelle Bachelet), ILO, Geneva.
- SPF-Sosyal Politika Forumu (2005), "Avrupa'nın Sosyal Politikası", http://www.spf.boun.edu.tr/content_files/spfden%20g%C3%B6r%C3%BC%C5%9Fler/2005.03.06%20radikal2-.pdf. (06.05.2012).
- Spicker, P. R. (2012), "An Introduction to Social Policy", *The Politics of Welfare*, Gordon University, Aberdeen.
- Stepan, M. (2012), "The Development of the Chinese Welfare State and the Prospects of EU Policy Diffusion", *Master Research Project (2008)*, Erasmus University, Rotterdam.

Toygür, İlke (2012), "Lizbon Stratejisi'nin Yerini Alacak Olan 2020 Stratejisi", *AB ve Türkiye'de Güncel Konular ve Gelişmelere Dair Değerlendirmeler 2010-2011*, (İKV Yayınları), 53-6.

Tunalı, İ. (Koord.) (2010), "Ulusal İstihdam Stratejisi 2. Toplantı", *Sosyal Siyaset*, www.sosyalsiyaset.net/documents/V.Komite_Raporu.doc (28.04.2012).

TC Kalkınma Bakanlığı (2014), "Kamu Kesimi Sosyal Harcama İstatistikleri", www3.kalkinma.gov.tr/.../Kamu_Kesimi_Sosyal_Harcama_Istatistikleri.x (06.06.2014).

TÜİK (2013a), "Sağlık Harcamaları İstatistikleri, 2009-2012", *Haber Bülteni*, S.15871, 10 Ekim.

TÜİK (2013b), "Sosyal Koruma İstatistikleri, 2008-2012", *Haber Bülteni*, S.16201, 31 Aralık.

UNICEF Türkiye Milli Komitesi (2012), "Ekonomik Korkular Bebekten Vazgeçiyor", <http://www.bilimania.com/haber-arsivi> (30.04.2012).

Ülgener, S. F. (2006), *Tarihte Darlık Buhranları ve İktisadi Muvazenesizlik Meselesi*, (İstanbul: Derin Yayıncılık).

Vis, B., K. Kersbergen ve T. Hylands (2010), "Did the Financial Crisis Open up Opportunities for Welfare State Reform?", *International Political Economy Workshop*, Dutch/Flemish Politicologenetmaal, 27-28 May, Leuven.

White, A. L. (2007), "Is it Time to Rewrite the Social Contract?", *BSR-Business for Social Responsibility*, April.

Wicks-Lim, J. (2012), "The Great Recession in Black Wealth: White Wealth Reaches Historic High of Twenty Times Black Wealth", *Dollar and Sense Magazine*, Jan./Feb.

Wilensky, H. L. and C. N. Lebeaux (1958-1965), "Industrial Society and Social Welfare: The Impact of Industrialization on the Supply and Organization of Social Welfare Services in the United States", *New York: Free Press*.

WZB-Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (Social Science Research Center) (2010), "Whose Crisis? The Social Policy Dimension of the Financial Crisis and What it Means for Welfare State Research", *Panel*, Nov.19.

Yazır, S. (2014), "Küresel Mali Krizin Türkiye'de İstihdam ve Sosyal Güvenlik Üzerindeki Olumsuz Etkisi", www.coe.int/t/dg3/sscsr/Source/Leganal_tk_tk.doc (28.05.2014).